

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้าออกเป็น 8 หัวข้อ ดังนี้

1. ชีวิตประวัติของพุ่มพวง ดวงจันทร์
2. คำจำกัดความของเพลงลูกทุ่ง
3. ชีวิตประวัติของวิเชียร คำเจริญ ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่ง
4. คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์
5. รูปแบบและลักษณะของโวหารภาพพจน์
6. งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้โวหารภาพพจน์
7. คำจำกัดความของวัฒนธรรมและค่านิยม
8. งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของภาษาอันสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทย

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอทบทวนเอกสารตามหัวข้อ เริ่มจากหัวข้อที่ 1 ดังนี้

ชีวิตประวัติของพุ่มพวง ดวงจันทร์

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเกี่ยวกับชีวิตประวัติของพุ่มพวง ดวงจันทร์ ราชนิเพลงไทยลูกทุ่ง พบประวัติโดยสังเขปดังนี้ (รายการลูกทุ่งเอฟเอ็ม, 2547)

ชื่อจริง	รำพึง จิตรหาญ (ผึ้ง)
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 4 สิงหาคม 2504
ภูมิลำเนา	บ้านดอนคำลิ่ง หมู่ 4 ตำบลบ่อสุวรรณ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
การศึกษา	จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนบ้านดอนคำลิ่ง ตำบลบ่อสุวรรณ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี

การเข้าสู่วงการ บิดาและมารดาของพุ่มพวง ดวงจันทร์ นำพุ่มพวงไปฝากให้เป็นบุตรบุญธรรมของ ไวพจน์ เพชรสุพรรณ ที่ได้นำดนตรีมาแสดงในงานฝังลูกนิมิตที่วัดทับกระดาน จังหวัดสุพรรณบุรี ชีวิตของการเป็นนักร้องจึงเริ่มตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จากเดิมมีชื่อเรียกว่า น้ำผึ้ง ไร้อ้อย ต่อมาเปลี่ยนเป็น น้ำผึ้ง เมืองสุพรรณ และสุดท้าย มนต์ เมืองเหนือ เปลี่ยนเป็น “พุ่มพวง ดวงจันทร์”

บันทึกแผ่นเสียงครั้งแรก “แก้วรอพี่”

ชีวิตครอบครัว จดทะเบียนสมรสกับ นายไกรสร ลีละเมฆินทร์ และมีลูกชายชื่อ

สันติภาพ (เพชร) ลีละเมฆินทร์

เสียชีวิต 13 มิถุนายน 2535 ด้วยวัยเพียง 31 ปี

คำจำกัดความของเพลงลูกทุ่ง

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารแล้ว พบว่า มีเอกสาร ตำรา และบทความหลายแหล่ง ข้อมูล ได้ให้คำจำกัดความของเพลงลูกทุ่ง ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (2535: 5) ทรงพระราชนิพนธ์ถึงเพลงลูกทุ่ง หัวข้อ “ลูกทุ่งกับเพลงไทย” ความว่า

...สังเกตได้ว่าเวลาเกิดสภาพการณ์อะไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องปากท้อง ฝนตก ฟ้าร้อง น้ำท่วม ตลอดจนเหตุการณ์ทางการเมือง ทั้งนอกและในประเทศ เพลงลูกทุ่งก็จะออกมาใหม่ ทันสมัยกับข่าวนั้นทันที ราวกับเป็นสมุดบันทึกเหตุการณ์เหล่านั้น เนื้อร้องเพลงลูกทุ่งมักสะท้อนสภาพชีวิตของคน ปรัชญาการมองทางธรรมชาติ ฯลฯ ได้เป็นอย่างดี ใช้ภาษาที่เรียบง่าย เข้าใจง่าย และนอกจากนี้เพลงลูกทุ่งยังสรรหาคำที่กระทบกระเทียบเปรียบเปรยมีสำนวนกระเแะกระแหม่นมาเสนอได้หลายรูปแบบ อันเป็นคุณสมบัติพิเศษของเพลงลูกทุ่ง...

เนาวรัตน์ (2533: 127) ได้กล่าวถึงคำร้องของเพลงลูกทุ่งว่า “เพลงลูกทุ่งเป็นแนวเพลงที่มีเสน่ห์ และมีลักษณะเด่นอยู่ 4 ประการ คือ ความเรียบง่าย ใสความรู้สึก บันทึกเรื่องและเฟื่องภาษา ความเป็นศิลปะของเพลงนั้น มีบทบาทบันทึกและถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้คนร่วมยุคสมัย ไว้ได้อย่างมีชีวิตชีวา”

สมยศ (2534: 30) ได้ให้คำจำกัดความของเพลงลูกทุ่งไว้ว่า “เพลงลูกทุ่ง หมายถึง เพลงที่ใช้ภาษาง่ายๆ ตรงไปตรงมา สามารถสะท้อนสภาพสังคมความเป็นอยู่และวัฒนธรรมไทย บางเพลงเป็นหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เป็นคุณสมบัติที่แตกต่างจากเพลงประเภทอื่นๆ”

จากคำจำกัดความเพลงลูกทุ่งทั้ง 3 แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยสรุปเป็นคำจำกัดความเพลงลูกทุ่งของการวิจัยในครั้งนี้ว่า

เพลงลูกทุ่ง หมายถึง เพลงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตน สามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างมีอรรถรส มีการขยายตัวในการเข้าถึงผู้คนได้อย่างกว้างขวาง สืบเนื่องมาจากการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย น่าสนใจ แต่แฝงไว้ด้วยความหมายและความรู้สึกต่างๆ นานา ให้แก่ผู้ฟัง จึงเป็นวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่งที่สามารถสะท้อนวิถีชีวิตของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

นอกจากการศึกษาประวัติของพุ่มพวง ดวงจันทร์ ซึ่งเป็นศิลปินที่ผู้วิจัยเลือกในการศึกษา โวหารภาพพจน์จากบทเพลงของพุ่มพวงแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษาประวัติของวิเชียร คำเจริญ ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ ผู้วิจัยพบว่า วิเชียร คำเจริญเป็นครูเพลงและเป็นหนึ่งในนักประพันธ์เพลงที่ประพันธ์เพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่พุ่มพวง ดวงจันทร์ ซึ่งในกลุ่มตัวอย่าง 90 เพลง เป็นเพลงที่ประพันธ์โดยวิเชียร คำเจริญไม่ต่ำกว่า 36 เพลง เนื่องจากในบางบทเพลงไม่ได้ระบุชื่อผู้ประพันธ์

ชีวประวัติของ วิเชียร คำเจริญ ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่ง

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมเกี่ยวกับชีวประวัติของ วิเชียร คำเจริญ ผู้ประพันธ์เพลงให้แก่ศิลปินพุ่มพวง ดวงจันทร์ ราชนิเพลงลูกทุ่ง พบประวัติโดยสังเขปดังต่อไปนี้ (Daily News, 2549)

ชื่อจริง	วิเชียร คำเจริญ
นามแฝง	ลพ บุรีรัตน์ และ กนก เกตุกาญจน์
วันเดือนปีเกิด	6 พฤษภาคม 2482
ภูมิลำเนา	บ้านบางมะยม ตำบลบางลี่ อำเภอบางบาล จังหวัดลพบุรี
การศึกษา	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสิงห์วิทยาสรรพสิทธิ์ จากนั้นเรียนต่อ สายวิชาชีพ โรงเรียนการช่างลพบุรี แผนกช่างตัดผม
เข้าสู่วงการ	สมัครเป็นนักร้อง วงดนตรีกรุงเทพฯ แบบโบ จากนั้นมาสมัครเป็น ลูกศิษย์ครูไพฑูรย์ บุตรจันทร์ ต่อมาครูไพฑูรย์ได้ฝากให้เป็นนักแต่งเพลง กับวงดนตรีจุฬารัตน์ของกรมมณฑล อดิเรกกุล โดยใช้ชื่อว่า กนก เกตุกาญจน์ ต่อมา ครูไพฑูรย์ตั้งชื่อให้ใหม่ว่า ลพ บุรีรัตน์
รางวัลเกียรติยศ	ปี 2520 ได้รับรางวัลพระราชทานเสาอากาศทองคำ จากสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ด้านประพันธ์คำร้องยอดเยี่ยม และ ได้รับรางวัลอื่นๆ อีกมากมาย ปี 2548 ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะ การแสดง นักแต่งเพลงลูกทุ่ง

คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์

จากการตรวจสอบเอกสาร ตำรา และบทความ ผู้วิจัยพบว่า มีการให้คำจำกัดความของ
โวหารภาพพจน์ดังต่อไปนี้

เปลื้อง (2542: 86) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า

...ภาพพจน์บัญญัติให้ตรงกับคำภาษาอังกฤษ Figure of Speech แปลตามตัวอักษร คือ ภาพ
ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Figure และพจน์ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Speech บางครั้งเรียกว่า
Figure of Rhetoric หมายถึง โวหารลักษณะซึ่งเป็นการพูดหรือเขียนอย่างเทียบเคียง โดย
มุ่งหมายให้การกล่าวนั้นมีรสน่าฟังหรือสะดุดใจยิ่งขึ้น...

ยูวาส (2544: 21) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า

...Figure of Speech หรือภาษาโวหาร การใช้ภาษาเปรียบเทียบ ความหมายของภาษาโวหารจึงไม่ตรงตามตัวอักษร ภาษาภาพพจน์ส่วนใหญ่จะใช้ลักษณะสำคัญของภาพพจน์ในการเปรียบเทียบอันเป็นวิธีการที่ผู้แต่งเลือกใช้เพื่อพยายามทำให้สิ่งที่ป็นนามธรรมหรือเป็นที่รู้จักน้อยหรือเลือนลาง ให้มีความเป็นรูปธรรมเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว การใช้ภาษาโวหารทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกได้ลึกซึ้งกว่าการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา เพราะภาษาโวหารให้สุนทรียะทางอารมณ์ ด้วยเป็นภาษาที่สร้างสรรค์ มีความน่าสนใจ และจุดประกายความคิดให้แก่ผู้อ่าน...

ชุมสาย (2540: 44) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “ภาพพจน์ หมายถึง ถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่าน จนเกิดความประทับใจ เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะเทือนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา”

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษไทย (2545: 182) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “ภาพพจน์ หมายถึง สำนวนภาษารูปแบบหนึ่ง เกิดจากการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่างๆ ให้ผิดแผก” จากการเรียงลำดับคำ หรือความหมายของคำตามปกติ เพื่อให้เกิดภาพหรือมีความหมายพิเศษ”

รัตน (2547) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “โวหารภาพพจน์ หมายถึง กลวิธีการนำเสนอสาร โดยการพลิกแพลงภาษาที่ใช้พูด หรือเขียนให้แปลกออกไปจากภาษาตามตัวอักษร ทำให้ผู้อ่านเกิดภาพในใจ เกิดความรู้สึกสะเทือนใจ เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจน”

Webster’s New World Dictionary of the American Language (1968: 541) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “An expression using words in an unusual or nonliteral sense to give beauty or vividness of style; metaphor, personification, simile, litotes, hyperbole, metonymy, synecdoche”

ถอดความได้ว่า “สำนวนที่มีการใช้คำที่ให้ความรู้สึกที่ผิดแผกไป หรือเป็นการใช้คำที่มีความหมาย ไม่เป็นไปตามตัวอักษรเพื่อให้ภาษาแลดูสวยงามและมีชีวิตชีวา อันได้แก่การใช้อุปลักษณ์, บุคลาธิษฐาน, อุปมา, อุปนิเสธ, อติพจน์, นามนัย และสมพจน์”

Williams (2547) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “An expressive use of language, such as metaphor or pun. Words are not used literally, but are interested used to suggest an image or comparison”

ถอดความได้ว่า “เป็นการใช้ภาษาในรูปแบบต่างๆ ให้เกิดเป็นมโนภาพหรือใช้ในเรื่องของการเปรียบเทียบโดยไม่มีการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา”

Oxford Advanced Learner’s Dictionary (1995: 433) ได้ให้คำจำกัดความของโวหารภาพพจน์ไว้ว่า “A word or phrase used for vivid or dramatic effect”

ถอดความได้ว่า “คำหรือกลุ่มคำที่ใช้เพื่อให้ดูมีชีวิตชีวา ให้ที่ความรู้สึกเหมือนจริง”

จากคำจำกัดความทั้งแปด ผู้วิจัยได้สรุปโวหารภาพพจน์เป็นคำจำกัดความของผู้วิจัยเอง และกำหนดให้เป็นนิยามศัพท์ในการวิจัยครั้งนี้ว่า โวหารภาพพจน์ (Figure of Speech) ของผู้วิจัย หมายถึง ลักษณะการใช้ภาษาที่แฝงความหมายโดยนัย เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความชัดเจนในการเห็นภาพและก่อให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม

นอกจากการให้คำจำกัดความโวหารภาพพจน์แล้ว ผู้วิจัยยังได้ศึกษารูปแบบประเภทและลักษณะของโวหารภาพพจน์ ทั้งนี้ เพื่อกำหนดประเภทของโวหารภาพพจน์ที่ใช้ในการทดลองในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการกำหนดรูปแบบและลักษณะของโวหารภาพพจน์ดังต่อไปนี้

รูปแบบและลักษณะของโวหารภาพพจน์

มีผู้นิยามรูปแบบและลักษณะของโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏการใช้แตกต่างกันออกไป ดังนี้

หุมนสาย (2540: 44-48) ได้แบ่งโวหารภาพพจน์ออกเป็น 12 ประเภท สรุปได้ดังนี้

1. อุปมา (Simile) หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว มีสภาพที่แตกต่างกันแต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน มักใช้คำที่มีความหมายว่า เหมือนหรือคล้าย เป็นคำแสดงการเปรียบเทียบ เพื่อเน้นให้เห็นจริงว่าเหมือนอย่างไรและในลักษณะใด (หุมนสาย, 2540: 44) เช่น

“ดวงหน้านางนวลกระจ่างดุจดวงจันทร์”

“เพลงนี้ไพเราะราวกับเพลงสวรรค์”

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) หมายถึง การเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง และมีความหมายลึกซึ้งกว่าอุปมา โดยแบ่งอุปลักษณ์ออกเป็น 2 ประเภท (หุมนสาย, 2540: 45) ได้แก่

2.1 อุปลักษณ์ (Metaphor) ที่มักปรากฏการใช้คำว่า “เป็น, คือ, เท่า” ในการเปรียบเทียบ เช่น

“ลูกคือดวงตาดวงใจของพ่อแม่”

“ปัญญาคือดาบคู่ศัสตรา”

“มอมมิได้รักนายเท่าชีวิต แต่นายคือชีวิตของมอม”

“นี่คือนรก เพราะเต็มไปด้วยความร้อนแห่งผากและฝุ่นบ้าง”

2.2 อุปลักษณ์โดยนัย (Implicit Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบคล้ายอุปลักษณ์ แต่ไม่มีคำว่า “เป็น” ปรากฏในข้อความ โดยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังตีความหมายเอาเองว่าสิ่งที่นำไปเปรียบนั้นคืออะไร (หุมนสาย, 2540: 45) เช่น

“เขาไม่ยอมทำงานอะไรเลย จะรอให้ราชรถมาเกยหรืออย่างไร” (โศกมาถึงโดยไม่รู้ตัว หรือประสบโชคทั้งที่ไม่ชวนขวายเป็นไร)

3. สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง การเปรียบเทียบที่เรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้คำอื่นแทน คำที่ใช้เรียกนั้น การใช้สัญลักษณ์นี้เกิดจากการเปรียบเทียบและตีความซึ่งใช้กันมานานจนเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป (ชุมสาย, 2540: 45 - 46) เช่น ใช้คำว่า

“สิงโต”	เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่มีอำนาจ
“ตราฐ”	เป็นสัญลักษณ์แทนความยุติธรรม
“สีขาว”	เป็นสัญลักษณ์แทนความบริสุทธิ์
“ดอกกุหลาบสีแดง”	เป็นสัญลักษณ์แทนความรัก

4. นามนัย (Metonymy) หมายถึง การใช้คำหรือวลี ซึ่งบอกลักษณะหรือคุณสมบัติของ สิ่งหนึ่งสิ่งใด เพื่อแสดงความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด (ชุมสาย, 2540: 46)

“เวที”	หมายถึง	การแสดงละคร
“มงกุฎ”	หมายถึง	กษัตริย์
“เสวตรฉัตร”	หมายถึง	ราชสมบัติ

การใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่ง คือ การกล่าวถึงชื่อของสถานที่แต่หมายถึงคน เช่น “ไม่มีคำตอบจากทับแก้ว” ทับแก้วในที่นี้ หมายถึง อาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์

นอกจากนี้ ยังมีการใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่ง คือการกล่าวถึงชื่อคน แต่หมายถึง ผลงานของเขา เช่น “ฉันชอบทมยันตีมากกว่าบุษยามาส” หมายถึง ฉันชอบอ่านนวนิยายของทมยันตี มากกว่านวนิยายของบุษยามาส

5. อติพจน์ (Hyperbole) หมายถึง การกล่าวเกินจริงซึ่งเป็นความรู้สึก หรือเป็นความคิด ของผู้กล่าวที่ต้องการย้ำความหมายให้ฟังหนักแน่นจริงจัง (ชุมสาย, 2540: 46) เช่น

“จันทน์หิวไส้จะขาดแล้วนะ”

“ชาติหน้าตอนบ่ายๆจึงจะได้พบคนดีเช่นนี้อีก”

“คอแห้ง คอแห้งเป็นผง แม่โถมยงขอน้ำกินที”

“ถึงตายแล้วเกิดใหม่สักแสนชาติ ที่จะให้ละความจงรักภักดีนั้นอย่าหวังเลย”

6. บุคลาธิษฐาน (Personification) หมายถึง การสมมติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมและสัตว์ กลายเป็นผู้มีสติปัญญา โดยที่สามารถมีอารมณ์และแสดงกริยาอาการเหมือนอย่างมนุษย์ได้ (ชุมสาย, 2540: 46) เช่น

“ทะเลไม่เคยหลับใหล เธอตอบได้ไหม โฉนจึงตื่น”

“ดาวกระพริบตาเยาะเราหรือดาวเอ๋ย”

7. ปฏิทรรศน์ (Paradox) หมายถึง การใช้ถ้อยคำหรือข้อความที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือขัดแย้งมากล่าวเปรียบเทียบกันเพื่อให้เกิดความหมายที่ชัดเจน (ชุมสาย, 2540: 47) เช่น

“ยิ่งรีบก็ยิ่งช้า”

“เสียน้อยเสียยากเสียมากเสียง่าย”

“เป็นความมืดที่แว้งสว่างไสว”

8. ปฏิพจน์ (Oxymoron) หมายถึง การใช้คำที่ไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกัน เพื่อให้มีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง หรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก (ชุมสาย, 2540: 47) เช่น

“ไฟเย็น”

“ชัยชนะของผู้แพ้”

“สันติภาพร้อน”

9. คำถามเชิงวาทิลปี่ (Rhetorical Question) หมายถึง การตั้งคำถามที่ไม่ได้หวังคำตอบ หรือถ้ามีคำตอบก็เป็นคำตอบที่ทั้งผู้ถามและผู้ตอบรู้ดีอยู่แล้ว เพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่าน ผู้ฟัง หรือสื่อความหมายและข้อคิดที่ต้องการ (ชุมสาย, 2540: 47) เช่น

“ถ้าเหตุการณ์ภายนอกมีแต่ร้าย ฉันจะทนทนมานอยู่ได้อย่างไร”

“เราจะยอมให้มีการนอกราชฎีบังหลวงต่อไปอีกหรือ”

10. การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) หมายถึง การใช้คำที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ หรือเลียนเสียงกริยาอาการต่างๆ ของคน (ชุมสาย, 2540: 47) เช่น

“เสียงระฆังดังห่างห่างวังเวงแว่ว” เลียนเสียงของระฆัง

“bungchumrumkattapitpawapaw seepwawseewapluwplapbapbapaw” เลียนเสียงการปิดและตบbung

11. สมพจน์ (Synecdoche) หมายถึง การกล่าวถึงส่วนย่อยของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ต้องการให้มีความหมายถึงส่วนเต็มหรือทั้งหมด (ชุมสาย, 2540: 47) เช่น

“เขากินหมาก” หมายถึง เขากินหมากซึ่งมีพลู ปูน และส่วนผสมอื่นๆ รอยด้วย มิใช่กินแค่เพียงหมาก

“ในหมู่บ้านนี้ทุกหลังคาเรือนมีแต่คนแก่” หลังคาเรือนหมายถึง บ้านทั้งหลายไม่ใช่แต่หลังคาบ้าน

12. การกล่าวอ้างถึง (Allusion) หมายถึง การกล่าวเพ้อความ ซึ่งหมายถึงการกล่าวอ้างอิงถึงบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ หรือการกล่าวอ้างอิงข้อความตอนหนึ่งตอนใดจากวรรณคดีเรื่องนั้นๆ ทั้งโดยตรงและดัดแปลงมา (ชุมสาย, 2540: 47-48) เช่น

“พุดพลอดกอดเกล้าเล่านิทาน	พระอวตารตามนางมากกลางป่า
ข้ามฝั่งมายังเกาะลงกา	ผลาญโคตรยักษาให้ตายเปลือง
แสนยากลำบากด้วยนางงาม	พระรามทุกข์ตรอมจนพอมเหลือง
สิบสี่ปีจึงได้นางมาคืนเมือง	พอสิ้นเรื่องก็พอหลับลงด้วยกัน
	(ขุนช้างขุนแผน)

ข้อความนี้มาจากเรื่องขุนช้างขุนแผนตอนพลายแก้วแต่งงาน เป็นเหตุการณ์ตอนที่พลายแก้วได้เข้าหอกับนางพิม แล้วเล่าเรื่องรามเกียรติ์ให้นางฟัง

ส่วนข้อความดัดแปลง เช่น

“อย่าถามว่ามหาวิทยาลัยจะให้อะไรแก่ท่าน แต่จงถามว่าท่านจะให้อะไรแก่มหาวิทยาลัย”
ข้อความนี้ดัดแปลงมาจากคำพูดของนักการเมืองคนหนึ่งที่กำลังกล่าวว่า “อย่าถามว่าประเทศสหรัฐอเมริกาจะให้อะไรแก่ท่าน แต่จงถามว่าท่านจะให้อะไรแก่ประเทศสหรัฐอเมริกา”

สายทิพย์ (2534: 92-100) ได้แบ่งโวหารภาพพจน์ออกเป็น 15 ประเภท ดังนี้

1. อุปมาอุปไมย (Simile) เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยที่ผู้แต่งนำของสองสิ่งที่เหมาะสมมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำว่า เหมือน คล้าย ราวกับ ดัง กว้าง เพียง ประหนึ่ง เทียบ ดัง เพียง ฯลฯ เป็นคำเชื่อม เช่น บทประพันธ์เรื่อง “มิ่งมิตรยามยาก” ของ อุชเชณี (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 92) ที่เปรียบเทียบกระท่อมว่าเหมือนกับปราสาท ความว่า

“เพียงมีนางข้างเรียงอยู่เคียงชิด	กระท่อมพิศเพียงประสาทผดผล
แรงเทียนริบระยิบหรือยังปริดีเปรอ	ประกายเพื่อเพียงดาวสกาดวง”
	(มิ่งมิตรยามยาก)

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบด้วยการกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง มักใช้คำว่า “เป็น, คือ, เท่า” ในการเปรียบเทียบ เช่น บทประพันธ์เรื่อง “ใบไม้ที่หายไป” ของ จิระนันท์ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 92) ความว่า

“สอยดอกสนคันรื้อยเป็นสร้อยป่า	แซมผกาภพย์กลอนซ่อนไสว
คือก้านกลั่นฝากจากดวงใจ	เส้นทางไกลไม่อาจกันสัมพันธ์เรา”
	(ใบไม้ที่หายไป)

3. สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง การเรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้คำอื่นแทนคำที่ใช้เรียกนั้น โดยคำที่นำมาใช้มีความหมายไม่ตรงตามตัวอักษร และจะต้องอาศัยการตีความ เช่น ใช้คำว่า

“ฝน”	เป็นสัญลักษณ์แทน	ความสดชื่น
“แมลงและดอกไม้”	เป็นสัญลักษณ์แทน	บุรุษและสตรี

ตัวอย่างจากบทร้อยกรอง “ฝนมาแล้ว” ของ ศิวกานนท์ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 93) ซึ่งใช้คำว่า “กระดุกซี่โครงชาติ” แทน “ชานา” ความว่า

“เศรษฐกิจปิดผันทุกวันนี้	กระดุกซี่โครงชาติอาจผุแห้ว
การปรับตัวไม่ทันการเปลี่ยนแปลง	ของเจ๊กแพงของไทยถูกทุกประเด็น”
	(ฝนมาแล้ว)

4. อุทาหรณ์ (Analogy) เป็นการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์ หรือความคิดสองอย่างที่มีความหมายต่างกันว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เข้าใจง่ายมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้แต่งต้องการเสนอ มักนิยมใช้คำสุภาษิต คำพังเพย หรือเพลงกล่อมเด็ก เพื่อช่วยสรุปใจความสำคัญและสร้างบรรยากาศของเรื่อง การเปรียบเทียบลักษณะนี้ต่างจากอุปมา เพราะอุปมาเป็นการเปรียบเทียบคำ แต่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ ดังตัวอย่างที่เปรียบเทียบชีวิตเป็นเหมือนกอสวะในน้ำจากบทประพันธ์ของ จิระนันท์ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 93) ความว่า

“ชีวิตตนจนบัดนี้ไม่มีแพก	สวะที่รอแตกตามกระแส
เริ่มละอายเริ่มเพียรเริ่มเปลี่ยนแปลง	ต่อตัวเองตั้งข้อแม้ – แก่สังคม
แสวงหาอย่างสับสนบนทางผ่าน	หลายวิญญูณปนเปประเศประสม
หลายแนวทางได้ค้นคว้ามาลองชม	หากเหมือนงมเงาใสในธารา”
	(ความในใจจากภูเขา)

5. คำถามชวนคิดหรือปฏิบัติ (Rhetorical Question) เป็นศิลปะการใช้คำถามที่ไม่ต้องการคำตอบ เพราะถือว่ารู้คำตอบกันอยู่แล้ว มีจุดมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่านมากกว่าต้องการคำตอบ ดังตัวอย่างคำประพันธ์เรื่อง “ขวัญฟ้าทะเลฝัน” ของ การดิ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 94) ความว่า

“มือใดถักรุ่งทอฟ้า	ใครดึงเมฆมาทบม่าน
ใครจัดเม็ดทรายรายลาน	ใครเป่าลมผ่านทะเล”
	(ขวัญฟ้าทะเลฝัน)

6. ปฏิรูปจน์หรือการกล่าวทำความ (Allusion) เป็นการเขียนที่ผู้แต่งยกเอาบุคคล เหตุการณ์ พุทธกรรม หรือข้อความที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายกันคืออยู่แล้ว มาเปรียบเทียบกับพุทธกรรม บางประการของผู้แต่ง โดยจะช่วยเชื่อมโยงความคิดให้เข้าใจเรื่องราวได้ถูกต้องรวดเร็วยิ่งขึ้น เช่น อังคาร (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 95) กล่าวตัดพ้อว่าทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนเกิดมาคู่กันทั้งสิ้น เช่น เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ เกิดมาคู่กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ แมลงผึ้งเกิดมาคู่กับดอกไม้ แต่เหตุใดตัวเขาเอง กลับไร้คู่ ดังคำประพันธ์ว่า

“ธรรมาธิเบศร์มหากวี	มีหญิงสังวาลย์เป็นมิ่งขวัญ
มอดม้วยด้วยแรงรักนั้น	ทุกชีวันพบคู่ชม
แม่แต่บุหงาลดาวัลย์	อัศจรรย์ผู้คู่สม
ฟ้าเมตตาภิบาลให้ระทม	บรมสุขทุกจุลินทรีย์
แต่ฟ้าปั้นฉันเดียว	เปล่าเปลี่ยวใจโชนฉะนี้
หนวกบอดไปเสียก็ดี	ควรมีฤาหฤทัย”
	(ฟ้าปั้นฉันเดียว)

7. ปฏิภาคพจน์ หรือการกล่าวถึงความขัดแย้งซึ่งนำมาคู่กัน (Paradox) เป็นการกล่าวถึง ข้อความที่มีความหมายขัดกันหรือตรงข้ามกัน อาจดูเหมือนไม่น่าเป็นไปได้ แต่กลับเข้ากันได้ เช่น เนาวรัตน์ (อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 95) กล่าวถึงการตายของ จิตร ภูมิศักดิ์ ว่าถึงแม้ชีวิตของจิตร จะดับสลายไปด้วยกาลเวลา แต่กาลเวลายังล่วงเลยไปมากเท่าไร ยิ่งทำให้ชื่อเสียงของเขาเป็นที่รู้จัก ของคนทั่วไปมากยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์ที่มีชื่อว่า “ใบไม้ป่า” ความว่า

“กาลเวลาฆ่าจิตร ภูมิศักดิ์	กาลเวลาที่ประจักษ์ตระหนกฆ่า
กาลเวลาฆ่าคนดีทุกที่มา	แต่เวลาก็กุญเกิดเชิดคนดี”
	(ใบไม้ป่า)

8. ปฏิวาตะ (Oxymoron) เป็นการนำคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือค้านกันมารวมกัน เพื่อให้เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่ โดยเป็นความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้ง และยังช่วยเพิ่มความหมาย ของคำแรกให้เข้มข้นขึ้น เช่น

“นักบุญใจบาป”

“รามสูรเดินดิน”

“ขอทานบรรดาศักดิ์”

9. การใช้คำตรงกันข้าม (Antithesis) เป็นวิธีการใช้ถ้อยคำที่มีความหมายกลับกัน เพื่อให้เกิดความสนใจ เช่น ถนอม (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 96) กล่าวถึงชีวิตของคนเราว่าต้องพบกับทุกข์และสุข เสียงร้องไห้และเสียงหัวเราะ ดังคำประพันธ์ที่มีชื่อว่า “ชีวิต” ความว่า

“ชีวิตก็เป็นเช่นนี้

เดียวหัวเราะเดียวร้องไห้รำพัน

เดียวที่ทุกข์เดียวมีสุขโสกศลย์

เดียวแข็งขัน เดียวอ่อนแรง แกร่งกร้าน”

(ชีวิต)

10. อติพจน์ หรือ โวหารกล่าวเกินจริง (Hyperbole) เป็นการกล่าวเพื่อให้ได้อารมณ์เป็นสำคัญ ไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริง เช่น นกาลัย (ฤกษ์ชนะ) (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 97) กล่าวถึงความรู้สึกอาลัยอาวรณ์ของคนที่ต้องเสียบุคคลผู้เป็นที่รักด้วยโวหารเกินจริง ไว้ในคำประพันธ์เรื่อง “แต่...มาลัย” ความว่า

“เสียงฟ้ากรีดหวีดไหวดตอนใกล้ค่ำ

น้ำตาฟ้าท่วมโลกเพราะ โสกศล

เสียงคนร่ำร้องไห้แข่งสายฝน

น้ำตาคนท่วมฟ้าเพราะอาลัย”

(แต่...มาลัย ในดอกไม้ใกล้หมอน)

11. อาวัตพากย์ (Synesthesia) หมายถึง การใช้เรียกผลของการสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เพื่อเรียกร่องความสนใจจากผู้อ่าน (อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 97) เช่น ผู้แต่งใช้คำว่า

“หอมตัวหนังสือ”

12. สัทพจน์ (Onomatopoeia) หมายถึง การเปรียบเทียบด้วยการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังมองเห็นภาพ แสง สี หรือ ท่าทาง จากเสียงของคำที่ได้ยินดังในคำประพันธ์ “แสงที่ร่วงราย” ของเรศม (อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 97) ประโยคคำที่ใช้เลียนเสียงใบไม้ที่แห้งกรอบขณะถูกคนเหยียบว่ามีเสียงดัง แกรบเกรียบ ความว่า

“แกรบเกรียบเมื่อเหยียบใบไม้กรอบ แล้งได้รุ่มรอบทุกกรอบด้าน
 กระ้างฟ้ากว้างกว้างก็ว่างงาน แร้งร้อนตะวันฉายอยู่ภาคโซน”
 (แล้งที่ร่วงราย)

13. การเลี้ยงคำ หรือสมพจน์ หรืออนุนามนัย (Synecdoche) เป็นการกล่าวถึงส่วนเล็กๆ ที่เป็นองค์ประกอบย่อย เพื่อใช้แทนส่วนใหญ่อันทั้งหมด ดังที่ อังคาร (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 98) กล่าวถึงชีวิตที่อดอยากแร้นแค้นของตนไว้ใน “ลำนานุกรกระดัง” โดยใช้คำว่า “ไส้” ซึ่งเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของร่างกายมาใช้เป็นคำแทนตัวเอง ความว่า

“เกิดเป็นกวีที่โซโงเงลา เบาปัญญาเอกาน้ำตาไหล
 รักรู้ปรัชญาศึกษาไป จนไส้แห้งราฐานะยากจน”
 (ลำนานุกรกระดัง)

14. นามนัยหรือการแทนคำ (Metonymy) เป็นการเรียกชื่อสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่น โดยใช้ชื่อเรียกนี้มักเป็นคำแทนสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในความหมายรวมๆ เช่น ในบทร้อยกรองของ ป. ถิ่นนคร (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สายทิพย์, 2534: 99) เรียกชื่อเด็กกลุ่มที่เรียนเก่ง และสามารถสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อในสถาบันศึกษาต่างๆ ได้ว่า เป็นพวก “เนื้อ” ส่วนเด็กกลุ่มที่เรียนไม่เก่ง และไม่สามารถสอบคัดเลือกเข้าเรียนต่อในสถาบันศึกษาต่างๆ ได้ว่า เป็นพวก “เปลือก” ดังคำกลอนว่า

“สอบเอ๋ยสอบคัดเลือก ร่อนทิ้งเปลือกเลือกแต่เนื้อเหลือหลีกเลียง
 คัดแต่คนเรียนเก่งก็พอเพียง หวังชื่อเสียงเกียรติก็องสิ่งต้องการ
 แล้วเปลือกละทิ้งไหนใครรับบ้าง ต้องปลิวคว้างร่อนไปไกลสถาน
 ก่อคดีก่อปัญหาเหลือประมาณ นักวิชาการช่วยด้วยเถิดเอ๋ย”
 (ป. ถิ่นนคร)

15. บุคลาธิษฐาน (Personification) เป็นการใช้ภาษาที่ทำให้สิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่คน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมแสดงออกปฏิกิริยาต่างๆ ได้ราวกับเป็นคน หรือกำหนดให้สิ่งเหล่านั้นมีบทบาทและฐานะอุปหนึ่งว่าเป็นคน

กำหนดให้แผ่นดินมีฐานะเป็น “แม่พระธรณี”
 กำหนดให้ข้าวในนามีฐานะเป็น “แม่พระโพสพ”
 กำหนดความตายให้มีฐานะเป็น “พระยามัจจุราช”

ทั้งนี้ เพราะผู้แต่งมีเจตนาจะสร้างเรื่องราวธรรมดาให้ดูมีชีวิตชีวาน่าอ่าน และช่วยให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะท้อนใจคล้อยตามไปด้วย

Williams (2547) แบ่งโวหารภาพจน์ออกเป็น 8 ประเภท

1. อุปลักษณ์ (Metaphor) หมายถึง การแทนที่คำด้วยคำที่มีความหมายใกล้เคียงเดิม
2. นามนัย (Metonymy) หมายถึงการแทนที่คำนามด้วยคำนาม เกิดจากการแทนค่าสิ่งที่เรากล่าวถึงอันเป็นลักษณะของสิ่งนั้นๆ โดยวิธีการอาจทำได้หลายอย่าง เช่น การแทนถึงนักประติมากรรมด้วยสิ่งประติมากรรมของเขา หรือการแทนนักเขียนด้วยงานเขียน
3. สัมพันธนัย (Synecdoche) หมายถึงการแทนที่ส่วนเล็กด้วยส่วนใหญ่
4. การแฝงนัย (Irony) หมายถึง การแสดงความหมายที่ตรงข้ามกับคำที่ปรากฏ
5. ปฏิภาคพจน์ (Paradox) ราวกับเป็นการกล่าวที่มีความขัดแย้งในตัวเอง
6. ปฏิพจน์ (Oxymoron) เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับปฏิภาคพจน์ (Paradox) ที่มีความกระชับอยู่ในระดับของกลุ่มคำ
7. อุปนิเสธ (Litotes) หมายถึงข้อความที่ไม่สมบูรณ์หรือการปฏิเสธสิ่งที่ตรงข้ามกัน
8. อติพจน์ (Hyperbole) หมายถึง การพูดเกินความจริง หรือการใช้ประโยชน์ที่ฟุ่มเฟือยใช้เพื่อเพิ่มน้ำหนักเพิ่มความหมาย ไม่ได้มีวัตถุประสงค์ให้ตีความหมายตรงตามตัวอักษร

ราชบัณฑิตยสถาน (2545) แบ่งโวหารภาพพจน์ออกเป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. สมณานาม (Antonomasia) โดยใช้วิธีสamakanนามแทนคำแสดงลักษณะ ชื่อตำแหน่งงาน หรือยศศักดิ์ (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 31) เช่น

เรียกชายเจ้าชู้ว่า “คัสซาโนวา”

เรียกผู้เผด็จการทรราชย์ว่า “ฮิตเลอร์”

เรียกคนรูปชั่วตัวดำว่า “จรกา”

เรียกผู้หญิงหลายใจว่า “กาเกิ”

2. สมมติภาวะ (Apostrophe) เป็นภาพพจน์ที่ผู้เขียนกล่าวกับสิ่งของ สถานที่ นามธรรม ข้อคิดเห็น บุคคลที่ถึงแก่กรรมไปแล้ว หรือบุคคลที่มีได้ปรากฏอยู่ในที่นั้นเสมือนว่าเป็นสิ่งมีชีวิต หรือปรากฏตัวอยู่ในที่นั้นด้วย (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 34) ตัวอย่างเช่น

โอลิเวอร์ โกลด์สมิธ (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 34) พูดกับสถานที่

Sweet Auburn! Loveliest village of the plan,

Where health and plenty cheered the laboring swain,

อะเล็กซานเดอร์ โปป (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 35) พูดกับนามธรรม

O happiness! Our being's end aim!

Good, pleasure, ease, content: Where'er thy name:

4. อติพจน์ (Hyperbole) มีข้อความที่กล่าวให้เกินจริงสำหรับเน้นความ ดังเช่น ในบท ร้อยกรองเรื่อง “รามเกียรติ์” ตอนศึกทศกัณฐ์ครั้งแรก ทพสิขบุณสิบรส พระราชนิพนธ์ในพระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 214)

รถเขยรถที่นั่ง

กว้างยาวใหญ่เท่าเขาจักรวาล

คุมวงกงหันเป็นวันกว้าง

บุษบกบัลลังก์ตั้งตระหง่าน

ยอดเยี่ยมเทียมวิมานเมืองแมน

เทียมสิงหวิ้งวางข้างตะแสน

สารถึข้าบเข้าดงแดน	พื้นแผ่นดินกระเด็น ไปเป็นจุน
นทีตีฟองนองระลอก	คลื่นกระลอกกระฉ่อนชลค่นขุน
เขาพระเมรุเอนเอียงอ่อนละมุน	อนนต์หนุนดินดานสะท้อนสะเทือน
ทวยหาญโห่ร้องก้องกัมปนาท	สุธาวาศไหวหวั่นลั่นเลื่อน
บดบังสุริยันจะวันเดือน	กลาดเคลื่อนจตุรงค์ตรงมา

หรือแม้แต่ในชีวิตประจำวันของคนไทย เราก็ใช้อคติพจน์มากเช่นกัน เช่น “รักคุณเท่าฟ้า”, “ลำบากเลือดตาแทบกระเด็น”

4. การแฝงนัย (Irony) ในความหมายแคบ การแฝงนัยเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดเจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่าง หรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 229)

5. อุปนิเสธ (Litotes) เป็นชนิดของภาพพจน์ที่มีข้อความกล่าวให้น้อยกว่าความเป็นจริง เพื่อการเน้น ความหมายตรงกันข้ามกับอคติพจน์ อุปนิเสธมักใช้ในภาษาพูดประจำวัน ในรูปปฏิเสธเชิงบอกเล่า และตามปรกติจะมีเจตนาประชดประชันแฝงอยู่ด้วย (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 243) ตัวอย่าง เช่น

“not least”	ใช้แทน	“great”
“not to fail”	ใช้แทน	“succeed splendidly”
“not unbecoming”	ใช้แทน	“thoroughly appropriate”
“not bad”	ใช้แทน	“very good”

และตัวอย่างอุปนิเสธในภาษาไทย เช่น

“ไม่เลว”	ใช้แทน	“ดี”
“เขาไม่ใช่คนโง่”	ใช้แทน	“เขาเป็นคนฉลาด”

6. อุปลักษณ์ (Metaphor) เป็นภาพพจน์ที่นำเอาสิ่งที่ต่างกันสองสิ่งหรือมากกว่า แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน โดยเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่งโดยตรง เช่น “เขาเป็นสิงห์ทะเลทราย” หรือ “เธอเป็นแก้วตาและดวงใจของพ่อแม่”

หรือแม้แต่ในบทกวีก็มีปรากฏการใช้อุปลักษณ์เช่นเดียวกัน ดังที่ปรากฏในบทกวีของ วิลเลียม เชกสเปียร์ (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 261) ที่ว่า

That time of year thou mayst in me behold
When yellow leaves, or none, or few, do hang
Upon those boughs which shake against the cold,
Bare ruined choirs where late the sweet birds sang.

สาระของกวีบทนี้ คือ วัชรา โดยเปรียบเทียบลักษณะของปลายฤดูใบไม้ร่วงหรือต้นฤดูหนาว

และนอกจากนี้ ยังมีการกล่าวถึงอุปลักษณ์อีกลักษณะหนึ่ง คือ อุปลักษณ์ลดสภาพ (Diminishing Metaphor) ภาพพจน์ที่สาระ (ความคิดที่ต้องการแสดงออกหรือเรื่องที่จะนำมาเปรียบเทียบ) กับสื่อเปรียบ (ภาพลักษณ์ ซึ่งนำไปสู่ความคิดหรือเรื่องที่ต้องการจะกล่าวถึง) ที่นำมาเปรียบเทียบเข้ากันไม่ได้ อุปลักษณ์ชนิดนี้เกิดขึ้นเมื่อความคิดกับจินตภาพที่นำมาใช้ไม่กลมกลืนกัน ผลที่ได้มักเป็นข้อความที่คลุมเครือ ชวนให้พิจารณาและกระตุ้นความคิด ภาพพจน์ชนิดนี้มักปรากฏในกวีนิพนธ์แนวอภิปราย ตัวอย่างอุปลักษณ์ลดสภาพในกวีนิพนธ์ไทย ได้แก่ บทกวีชื่อ “ซ่อนกุ่ม” ในชุดมือนั่นสีขาว ของ ศักดิ์ศิริ (ม.ป.ป. อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 134-135) ได้เปรียบเทียบกุ่มฝอยที่กระโดดตามสายน้ำว่าดูเหมือนประกายระยิบเหมือนแสงเพชรที่แพรวพราวระยับ ดังนี้

กุ่มฝอยชักฝุง
กริดฟองฟองฝอย
คิดตัวขึ้นหย้อย
สุดแรงร่วงผล็อย
เกลื่อนฝุงฟองฟองย่อนน้ำ

พรางพรายประกายทอง
 เรืองรองเป็นวงรู้ง
 พุฟ่องละอองฟุ้ง
 ไหนฝอยน้ำไหนฝอยกุ่ม
 เคลื่อนฝูงคล้อยคุ้งคึกครื้น

พริ้งพรายประกายตา
 เทพธิดาท้องทุ่ง
 เห็นขบวนเพชรรู้ง
 ไหนละอองพลิวพลุ่ง
 ถือตะแกรงซ้อนกุ่มประกองคอย

ขบวนพลิวละอองวาว
 กระพริบราวเพชรรู้ง
 กระพริบพรายกระพริบพลุ่ง
 เทพธิดาท้องทุ่ง
 ค้างตะแกรงซ้อนกุ่มตะลึงแล

กระเตงตะแกรงว่างกลับ
 ตะพายตะข่องไร่กุ่ม
 หทัยยังพรางเพชรรู้งมิวายเลย

7. นามนัย (Metonymy) ที่ใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มาแสดงแทนความหมายแทนสิ่งนั้นทั้งหมด (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 263) เช่น

“เวที”	หมายถึง	การแสดงละคร
“มงกุฏ”	หมายถึง	กษัตริย์
“บัลลังก์”	หมายถึง	ฝ่ายตุลาการ
“คันเต”	หมายถึง	งานเขียนของคันเต

8. ปฏิพจน์ (Oxymoron) เป็นการนำเอาคำและความหมายที่ไม่สอดคล้องกันและดูเหมือนจะขัดแย้งกันมารวมไว้ด้วยกัน เพื่อให้เกิดผลเป็นพิเศษ (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 307-308) เช่น

“jumbo shrimp”	หมายถึง	“extra large very small”
“pianoforte”	หมายถึง	“soft loud”

9. อุปมา (Simile) เป็นการนำเอาสิ่งต่างกันสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน โดยใช้คำเชื่อม “like, as, than” หรืออาจใช้กริยา “appear, seem” (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 399) เช่น

How sharper than a serpent’s tooth is
To have a thankless child.

10. สัมพจน์ (Synecdoche) เป็นการใช้ส่วนน้อยให้หมายถึงส่วนเต็ม (อ้างถึงใน ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 426 - 427) เช่น

“50 head of castle” หมายถึง “50 cows”
“หมาก” หมายถึง “หมากพลู”

หรือการใช้ส่วนเต็มให้หมายถึงส่วนน้อย เช่น

“society” หมายถึง “high society”

สัมพจน์ที่ดีนั้นส่วนน้อยที่เลือกมาแทนส่วนเต็มจะต้องเป็นส่วนสำคัญ หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งที่ยกมากล่าว ฉะนั้นจึงใช้

“threads”	หมายถึง	“clothes”
“wheels”	หมายถึง	“car”
“foot”	หมายถึง	“infantry”
“hands”	เมื่อกล่าวถึงผู้ใช้ปฏิบัติงาน	

หรือในภาษาไทยมีการใช้

“หลังคาเรือน” หมายถึง “บ้าน”

“หัวหงอกหัวดำ” หมายถึง “คนแก่และคนหนุ่มสาว” เป็นต้น

รัตน (2547) ได้แบ่งโวหารภาพพจน์ออกเป็น 8 ประเภท

1. อุปมา (Simile) เป็นการเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำเชื่อมที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “เหมือน” เช่น “ดู, ตั้ง, ราว, ราวกับ, เปรียบ, ประดุจ, เฉก, เล่ห์, ปาน, ประหนึ่ง, เพียง” ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่เป็นประโยค

ปัญญา/ระดุจดังอาวุธ
ไพเราะกังวาลดังเสียงนกร้อง
ทำทางหล่อนราวกับนางพญา

ตัวอย่างที่เป็นโคลง

จุมูกเหมือนลูกชมพู
ปากเธอเหมือนกระจับอ่อนๆ

ใบหูเหมือนทอดมันร้อนๆ
ฟันเรียงสลับเหมือนข้าวโพดพันธุ์ดี

ตาเหมือนตามฤๅษณ์
ประดุจแก้วเกาทัณฑ์

พิศควพระลอราช
ก่งนา

สูงระหงเพริชวเรียงรู
พิศแต่หัวจรดเท้าขาวแต่ตา
คิ้วโก่งดั่งโก่งเขาคิดฝ้าย
หูกลวงดวงพักรู้หังกอ
สองเต้าห้อยตุงดั่งถุงตะเคียว
เสวยสลาจากพระโอรสธำมรงค์

งามละม้ายคล้ายอุฐะหลาป่า
สองแถมกลัดคล้ายลูกข่อย
จุมูกละม้ายคล้ายพริ้วขอ
ลำคอโคตันสั้นกลม
โคนเขี้ยวแห่งราวเหมือนบวบต้ม
มันน่าเขย่นาหมนางเทวี

2. อุปลักษณ์ (Metaphor) คล้ายกับอุปมาโวหาร เป็นการเปรียบเทียบเหมือนกัน แต่เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง อุปลักษณ์จะไม่กล่าวโดยตรงเหมือนอุปมา แต่ใช้วิธีกล่าวเป็นนัยให้เข้าใจเอาเอง

ขอเป็นเกือกทองรองบาท	ไปจนกว่าชีวะจะบรรลัย
ทหารเป็นรั้วของชาติ	
เธอคือดอกฟ้าแต่ฉันนั่นคือหมาวัด	
เธอเป็นดินหรือเธอเป็นหญ้า แท้จริงมีค่ากว่าใครนิรันดร์	
ชาวนาเป็นกระดูกสันหลังของชาติ	
ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ	
ชีวิตคือการต่อสู้	ศัตรูคือยากำลัง

3. ปฏิพากย์ หรือปรพาคย์ (Paradox) คือ การใช้ถ้อยคำที่มีความหมายตรงกันข้ามหรือขัดแย้งกันมากล่าวอย่างกลมกลืนกันเพื่อเพิ่มความหมายให้มีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น

เลวบริสุทธิ์	
บาปบริสุทธิ์	
สวยเป็นบ้า	
สวยอย่างร้ายกาจ	
สนุกหนีบหาย	
สวรรค์บนดิน	
ยิ่งรับยิ่งซ้ำ	
น้ำร้อนปลาเป็น	น้ำเย็นปลาตาย
เสียน้อยเสียยาก	เสียมากเสียง่าย
รักยาวให้สั้น	รักสั้นให้ต่อ
แพ้เป็นพระ	ชนะเป็นมาร

4. อติพจน์ หรืออหิพจน์ (Hyperbole) คือ โวหารที่กล่าวเกินความจริงเพื่อเน้นความรู้สึก ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกที่ลึกซึ้ง ภาพพจน์ชนิดนี้นิยมใช้กันมากแม้ในภาษาพูด เพราะเป็นการกล่าวที่ทำให้เห็นภาพได้ง่าย และแสดงความรู้สึกของกวีได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น

คิดถึงใจจะขาด
 คอแห้งเป็นผง
 ร้อนตับจะแตก
 หนาวกระดูกจะหลุด
 การบินไทยรักคุณเท่าฟ้า
 คิดถึงเธอทุกลมหายใจเข้าออก

เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชุบสมุทรดินลง	เลขแต้ม
อากาศจักรพรรดิ	จารึก พอธา
โคมแม่หยาดฟ้าแฉ่ม	อยู่ร้อนฤาเห็น

5. บุคลาธิษฐาน หรือบุคคลวัต (Personification) คือ การกล่าวถึงสิ่งต่างๆ ที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด ไม่มีวิญญาณ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ อิฐ ปูน หรือสิ่งมีชีวิตที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น ต้นไม้ สัตว์ โดยให้สิ่งต่างๆ เหล่านี้แสดงกิริยาอาการและความรู้สึกได้เหมือนมนุษย์ ตัวอย่างเช่น

มองซี..มองทะเล	เห็นลมคลื่นเห่จูบเหิน
บางครั้งมันบ้าบิ่น	กระแทกหีนดังกรีนกรีน
ทะเลไม่เคยหลับใหล	ใครตอบได้ไหม โฉนจึงตื่น
บางครั้งยังสะอื้น	ทะเลมันตื่นอยู่ร่ำไป

ฟ้าหัวเราะเยาะจำชะตาหรือ	ดินนั่นถืออภิสิทธิ์ชีวิตข้าเองไม่เกรงดินฟ้า
--------------------------	---

ใต้เดือนเพ็ญเกี่ยวสาว	ชาวอัปสรนอนชั้นฟ้า
ทุกจุลินทรีย์อะมีบา	เช็ดหน้าได้ดิบได้ดี

เสียงร้องไห้ร่ำหาเหมือนฟ้าร้อง	พระเลื้อเมืองเมินมองแล้วร้องไห้
พระธรณีตีกด้วยตกใจ	โลกบาลถอนฤทัยไม่อาจมอง

6. สัญลักษณ์ (Symbol) เป็นการเรียกชื่อสิ่งๆ หนึ่งโดยใช้คำอื่นมาแทน ไม่เรียกตรงๆ ส่วนใหญ่คำที่นำมาแทนจะเป็นคำที่เกิดจากการเปรียบเทียบและตีความ ซึ่งใช้กันมานานจนเป็นที่เข้าใจและรู้จักกันโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น

เมฆหมอก	แทน	อุปสรรค
สีดำ	แทน	ความตาย ความชั่วร้าย
สีขาว	แทน	ความบริสุทธิ์
กุหลาบแดง	แทน	ความรัก
หงส์	แทน	คนชั้นสูง
กา	แทน	คนต่ำต้อย
ดอกไม้	แทน	ผู้หญิง
แสงสว่าง	แทน	สติปัญญา
เพชร	แทน	ความแข็งแกร่ง ความเป็นเลิศ
แก้ว	แทน	ความดีงาม ของมีค่า
ลา	แทน	คนโง่ คนน่าสงสาร
ลา	แทน	คนพาล คนคด
สุนัขจิ้งจอก	แทน	คนเจ้าเล่ห์

7. นามนัย (Metonymy) คือ การใช้คำหรือวลีซึ่งบ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแทนอีกสิ่งหนึ่ง คล้ายๆ สัญลักษณ์ แต่ต่างกันตรงที่ นามนัยนั้นจะดึงเอาลักษณะบางส่วน of สิ่งหนึ่งมากล่าว ให้หมายถึงส่วนนั้นทั้งหมด ตัวอย่างเช่น

เมืองโอ่ง	หมายถึง	จังหวัดราชบุรี
เมืองย่าโม	หมายถึง	จังหวัดนครราชสีมา
ทีมเสือเหลือง	หมายถึง	ทีมมาเลเซีย
ทีมกังหันลม	หมายถึง	ทีมเนเธอร์แลนด์
ทีมสิงโตคำราม	หมายถึง	อังกฤษ
ฉัตร	หมายถึง	กษัตริย์
เก้าอี้	หมายถึง	ตำแหน่ง
มือที่สาม	หมายถึง	ผู้ก่อความเดือดร้อน

8. สัทพจน์ (Onomatopoeia) ภาพพจน์ที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงสัตว์ เสียงคลื่น เสียงลม เสียงฝนตก เสียงน้ำไหล ฯลฯ การใช้ภาพพจน์ประเภทนี้จะทำให้เหมือนได้ยินเสียงนั้นจริงๆ ตัวอย่างเช่น

ลูกหมากร้องบ๊อๆ
 ลูกนกกร้องจ๊ิบๆ
 ลูกแมวร้องเหมียวๆ
 เปรี๊ยะๆ ดังเสียงฟ้าฟาด
 ตะแล็กแด็กแด็ก ตะแล็กแด็กแด็ก กระเดื่องดังแทรกสำรวลสรवलสันต์
 น้ำพุพุ่งซ่า ไหลมาลาดฉาน เห็นตระการ เสียงกังวาล
 มั่นดังจอกโครม จอกโครม มั่นดังจอก จอก โครม โครม
 บัดเดียดังห้วงแห่งวังเวงแว่ว
 อ้อยอ้อเอียง อ้อยอ้อเอียงส่งเสียงร้อง
 เสียงลิงค่างบ่างชะนีวะหวีดโหวย กระหิมโหยห้อยไม่น่าใจหาย

โดยสรุป ภาพพจน์ (Figure of Speech) หมายถึง ลักษณะของการที่ผู้ประพันธ์มีการใช้ภาษาหรือการใช้คำที่แฝงความหมายโดยนัย เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความชัดเจนในการเห็นภาพ และก่อให้เกิดความรู้สึกคล้อยตาม มีการแบ่งประเภทของการใช้โวหารภาพพจน์ต่างๆ มากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่ความเหมาะสมและความสามารถของผู้ประพันธ์ ตลอดจนผู้แต่งว่าจะสามารถใช้โวหารประเภทใดได้บ้างในวรรณกรรมของตน แต่อย่างไรก็ตามเพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความรู้สึกคล้อยตามในผลงานวรรณกรรมนั้นๆ ผู้เขียนหรือผู้ประพันธ์จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาลักษณะของการใช้ภาพพจน์ที่ดี เพื่อนำไปปรับปรุงและประยุกต์ใช้ในงานของตนได้อย่างเหมาะสมอย่างลงตัว กลายเป็นวรรณกรรมที่ทรงคุณค่า และก่อให้เกิดความประทับใจต่อผู้ฟังและผู้อ่าน

ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดเกณฑ์ในการนำมาวิเคราะห์ภาพพจน์ในแต่ละชนิดตามเกณฑ์ของ ชุมสาย สุวรรณชมภู สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้เกณฑ์ของชุมสาย สุวรรณชมภูมาเป็นเกณฑ์ในการศึกษาครั้งนี้ สืบเนื่องมาจาก นิยามและประเภทของการใช้โวหารภาพพจน์ของชุมสาย สุวรรณชมภูมีส่วนสัมพันธ์และสอดคล้องโดยตรงกับลักษณะของงานวิจัย ตลอดจนมีเนื้อหาที่ครอบคลุมถึง

ประเด็นที่ผู้วิจัยประสงค์จะทำการศึกษา และมีการอธิบายถึงหลักการและเกณฑ์ในการศึกษาที่รัดกุม และเข้าใจง่าย

งานวิจัยที่มีผู้ศึกษาเกี่ยวข้องกับการใช้โวหารภาพพจน์

จากที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้โวหารภาพพจน์ อยู่ 4 งาน คือ
วิทยานิพนธ์ของ

1. สุกัญญา โสภี เทพวัลย์
2. พงษ์ศิลป์ บุญยะนิवास
3. สุกัญญา โกมุทมาศ
4. นาดยา บัวลอย

สุกัญญา (2539) ได้วิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่งวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของพุ่มพวง ดวงจันทร์ ในด้านการใช้ถ้อยคำและการใช้สำนวนโวหาร โดยศึกษาเฉพาะวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งที่พุ่มพวง ดวงจันทร์ ขับร้องบันทึกเสียงเดี่ยว ในช่วง พ.ศ. 2525-2533 จำนวน 163 เพลง จากแถบบันทึกเสียง (เทปตลับ) จำนวน 18 ชุด และหลักในการวิเคราะห์ท่วงทำนองการแต่ง ได้พิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ต่อไปนี้ คือ

1. การใช้ถ้อยคำ อันประกอบไปด้วย การใช้คำง่าย การใช้คำไพเราะ การซ้ำคำ การใช้คำซ้อน การเล่นคำ การใช้คำอุทานและเลียนเสียง การใช้คำภาษาอังกฤษ การใช้คำแสลง การใช้คำให้เน้นประหวัค
2. การใช้สำนวนโวหาร โดยผู้วิจัยเลือกวิเคราะห์ใน 6 ประเภท คือ การใช้อุปมา อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน สัญลักษณ์ อติพจน์ สมพจน์

ในผลงานวิจัยของ สุกัญญา โสภี เทพวัลย์ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ
ในส่วนของการใช้ถ้อยคำ และในส่วนของการใช้สำนวนโวหาร 6 ประเภท คือ การใช้อุปมา
อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน สัญลักษณ์ อติพจน์ สมพจน์

ในด้านของการใช้คำ อันประกอบไปด้วย การใช้คำง่าย การใช้คำไพเราะ การซ้ำคำ การใช้คำซ้อน การเล่นคำ การใช้คำอุทานและเลียนเสียง การใช้คำภาษาอังกฤษ การใช้คำแสลง การใช้คำให้ท้ายประหวัด ได้ปรากฏการใช้ในทุกๆ ด้าน แต่พบว่าการใช้คำง่ายและการใช้คำไพเราะมากที่สุด แต่ในส่วนของการใช้สำนวนโวหาร ผู้จัดได้เลือกศึกษาเพียง 6 กรณี และพบว่าการใช้ภาพพจน์ประเภทสมพจน์มากที่สุด ถึง 92 เพลง อติพจน์ 88 เพลง สัญลักษณ์ 63 เพลง อุปมาอุปไมย 50 เพลง และบุคลาธิษฐาน 41 เพลง ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามปรากฏการใช้ภาพพจน์ดังกล่าวในทุกบทเพลง บางเพลงมีการใช้โวหารภาพพจน์หลายชนิด เป็นการเพิ่มความไพเราะน่าฟังให้กับบทเพลงมากยิ่งขึ้น ในผลงานวิจัยของสุกัญญา มุ่งเน้นลักษณะของการให้ข้อมูลทางสถิติของประเภทของกลยุทธ์ที่นำมาวิเคราะห์ทั่วทั้งทำนองการแต่งวรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง โดยการแจกแจงรายละเอียดถึงสิ่งที่พบในรูปของปริมาณ และแสดงผลของค่าที่ได้เป็นเปอร์เซ็นต์

พงษ์ศิลป์ (2524) ได้วิเคราะห์เนื้อเพลงไทยร่วมสมัยสำหรับเป็นแนวทางในการสอนแต่งคำประพันธ์ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมุ่งวิเคราะห์เนื้อเพลงไทยร่วมสมัย ในแนวทางที่จะนำมาใช้ประกอบการสอนแต่งคำประพันธ์ โดยดูทั้งในเรื่องของ

1. แนวความคิด ว่าเป็นแนวศิลปะเพื่อศิลปะ (แนวเพื่อฝัน) หรือเป็นแนวศิลปะเพื่อชีวิต (แนวคิดจริงจังสังคม)

2. กลวิธีในการเขียน อันประกอบไปด้วย

2.1 ศิลปะการเลือกสรรคำมาใช้ ประกอบด้วย การใช้ถ้อยคำธรรมดา หรือการใช้ถ้อยคำง่าย การใช้คำซ้ำเพื่อให้เน้นให้เห็นความสำคัญ การใช้ภาษาถิ่น การใช้คำที่มีเสียงให้ความรู้สึกอ่อนหวาน การใช้ถ้อยคำรุนแรง การใช้ถ้อยคำที่สง่า มีความหมายลึกซึ้ง การใช้ถ้อยคำเลียนเสียงธรรมชาติ การใช้คำที่ให้ท้ายประหวัด

2.2 ศิลปะการใช้สำนวนโวหาร อันประกอบไปด้วย การอุปมาอุปไมย การใช้สัญลักษณ์ การใช้โวหารแบบบุคลาธิษฐาน โวหารที่กล่าวแบบตรงไปตรงมา โวหารที่กล่าวเกินจริง การนำเพลงพื้นบ้านหรือบทร่ายกรองจากวรรณคดี การใช้คำสแลงเข้ามาปะปนในเนื้อเพลงตามความนิยมของยุคสมัย

สังเกตได้ว่า เกณฑ์ในการแบ่งประเภทของโวหารเป็นไปได้อีกหลายลักษณะ ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจ และวิจารณ์ของผู้อ่านหรือผู้ประพันธ์หรือนักเขียน หรือผู้วิจัยว่าจะมองบทเพลงหรือคำต่างๆ เหล่านั้นว่าเป็นลักษณะของการใช้โวหารประเภทใด อย่างไรก็ดี ในกรณีของ พงษ์ศิลป์ บุญชนะนิवास มองว่าศิลปะของการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติเป็นลักษณะหนึ่งของการใช้ถ้อยคำ ไม่ใช่การใช้สำนวนโวหาร และบรรยายผลของการวิจัยเป็นไปในเชิงพรรณนา เป็นการอธิบายความหมาย และตีความจากบทเพลง โดยไม่ได้มุ่งเน้นแต่ในเรื่องของลักษณะคำที่นำมาใช้แต่คำประพันธ์ แต่ได้ดูถึงลักษณะของแนวคิดที่ปรากฏในงานว่าเป็นลักษณะที่สะท้อนถึงที่เป็นในสังคมหรือสะท้อนถึงที่เป็นความเพื่อฝัน

สุกัญญา (2542) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมเพลงของ เรวัต พุทธินันท์ โดยศึกษาเกี่ยวกับ ท่วงทำนอง การแต่งร้อยกรอง การใช้ถ้อยคำและโวหาร ตามหลักเกณฑ์ที่นักวิชาการทางด้านภาษากำหนดไว้ ดังนี้

1. ศิลปะการประพันธ์ อันประกอบไปด้วย การใช้ถ้อยคำ การใช้คำซ้ำ การใช้คำอุทาน การใช้ภาษาต่างประเทศ การประสมคำ การหลอกลวง การใช้คำมีความหมายเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และสถานภาพของบุคคล

2. การใช้โวหาร อันประกอบไปด้วย บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร อุปมาโวหาร สาธกโวหาร

3. การใช้ภาพพจน์ (Figure of Speech) อันประกอบไปด้วย อุปมา (Simile) อุปลักษณ์ (Metaphor) บุคลาธิษฐาน (Personification) สัญลักษณ์ (Symbol) การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) อติพจน์ (Hyperbole) ปฏิพจน์ (Rhetorical Question)

ในงานวิจัยของ สุกัญญา โกมุตมาศ ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลงของ เรวัต พุทธินันท์ ที่ได้ประพันธ์ไว้ทั้งหมดทั้งที่ขับร้องด้วยตนเองและที่ให้ผู้อื่นขับร้อง เป็นจำนวน 104 เพลง โดยมีการจำแนกเนื้อหาเป็นประเภทต่างๆ ตามหลักการที่ได้ปรับปรุงจากการจำแนกเพลงของ พีระ ตรีบุปผา คือ จำแนกเป็นเพลงสดุดี เป็นเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสอนใจให้คิดธรรม เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความหวังและกำลังใจ เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการสะท้อนสังคมหรือการเสียดสีสังคม เพลงที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวสั้นๆ หรือเพลงประกอบละครโทรทัศน์

โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาในบทเพลงตามประเภทที่จำแนกในงานของ สุกัญญา โกมุทมาศ มีการวิเคราะห์และศึกษาถึงเนื้อหาในบทเพลงของ เรวัตติ พุทธินันท์ เป็นไปในหลายด้าน ทั้งที่ปรากฏในลักษณะการใช้ถ้อยคำ การใช้โวหาร การใช้ภาพพจน์และยังมีการจำแนกเนื้อหาของเพลงตามประเภทต่างๆ ที่กล่าวมาเบื้องต้น ในงานเพลงของ เรวัตติ พุทธินันท์ เป็นอีกหนึ่งงานเพลงที่สะท้อนและนำเสนอโลกทัศน์ใหม่ๆ ตลอดจนสะท้อนสภาวะทางสังคม หรือแม้แต่ในแนวเพื่อฝันอันเป็นเอกลักษณ์ที่ส่งผลให้งานเพลงดังกล่าวได้รับความนิยมอย่างสูง มีทั้งที่สอดแทรกเรื่องราวของความรัก การให้กำลังใจ เป็นจินตนาการ และรวมถึงการสะท้อนภาพความจริง

นาตยา (2539) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมในหนังสือเรียนภาษาไทยวิชาเลือกเสรี ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งประเด็นการวิเคราะห์ในเชิงของการใช้โวหารภาพพจน์ ประกอบไปด้วย การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปมัย อุปลักษณ์ นามนัย บุคลาธิษฐาน อธิพจน์ ปฏิรูปพจน์ อาวตพจน์ อุทาหรณ์ ปฏิปจฺฉา กล่าวเย้ยประชด ประพากย์ สมพจน์ การใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ การเล่นเสียงสัมผัส การเล่นคำ โวหารคำพังเพยและสุภาษิต โวหารนิทานสาธก และการใช้คำที่มีรสความ

ในงานวิจัยของ นาตยา บัวลอย ได้ใช้ในเรื่องของคำสถิติเข้ามาเกณฑ์ในการวิเคราะห์ภาพพจน์ที่ปรากฏในวรรณกรรมและพบว่าจากวรรณกรรมทั้ง 33 เรื่อง ที่ทำการศึกษา พบภาพพจน์นามนัยมากที่สุด โดยภาพรวมแล้วคือนำเสนอในส่วนของปริมาณการใช้ของภาพพจน์ในแต่ละประเภทที่ได้ทำการศึกษา และพบว่าในวรรณกรรมไทยปรากฏการใช้ภาพพจน์ในลักษณะต่างๆ อยู่ในเกณฑ์ที่สูง อันเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของวรรณกรรมไทย

โดยสรุป งานวิจัยของทั้ง 4 ท่าน มุ่งเน้นศึกษาทั้งในเชิงของการใช้โวหารภาพพจน์ และการใช้ถ้อยคำ อันได้แก่ การใช้คำง่าย การใช้คำไพเราะ การใช้คำซ้อน การใช้คำซ้ำ การใช้คำภาษาอังกฤษ ฯลฯ โดยลักษณะของเกณฑ์ในการนิยามภาพพจน์ต่าง ๆ นั้นขึ้นอยู่กับมุมมองและดุลยพินิจของผู้วิจัยเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ผู้วิจัยบางท่านอาจมองว่าโวหารภาพพจน์บางประเภทเป็นเรื่องเดียวกันกับการใช้ถ้อยคำ อาทิเช่น ในกรณีที่พยางค์ศิลป์ บุญยะนิवास มองเรื่องของการใช้คำเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ถ้อยคำ แต่ในขณะที่ท่านอื่นๆ มองว่าเป็นการใช้โวหารภาพพจน์ และนอกจากนี้ ในงานวิจัยของทั้ง 4 ท่าน มุ่งเน้นในเรื่องของการให้คำทางสถิติเป็นสำคัญ โดยดูได้จากผลการศึกษวิเคราะห์ที่แสดงผลในรูปของความถี่ของการใช้โวหารภาพพจน์และการใช้ถ้อยคำว่าปรากฏการใช้ทั้งสองด้านในปริมาณเท่าใด

คำจำกัดความของวัฒนธรรมและค่านิยม

เมื่อผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารแล้ว พบว่ามีเอกสาร ตำรา และบทความหลายแหล่ง ข้อมูล ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมและค่านิยม ดังต่อไปนี้

สุพัตรา (2528) ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรม หมายถึง ครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุม และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ...

เทเลอร์ (อ้างถึงใน สุพัตรา, 2528: 1) ได้ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ว่า

...วัฒนธรรมเป็นส่วนทั้งหมดที่ซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี ความสามารถในด้านต่างๆ และนิสัยของผู้ที่อยู่ในสังคม อันเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นลักษณะเฉพาะในการดำรงชีวิตประจำวัน สิ่งเหล่านี้มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้ง มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาศัย ภาษา หรือการเลียนแบบ..

จากคำจำกัดความดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปเป็นคำจำกัดความวัฒนธรรมของการวิจัยในครั้งนี้ว่า

วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีอยู่ร่วมกัน เป็นหมู่คณะ และหลักเกณฑ์ในการดำเนินชีวิตอาจถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา

พรชัย (2528: 60-61) ได้ให้คำจำกัดความของค่านิยมไว้ว่า “ค่านิยม (Values) หมายถึง ความเชื่อมั่นพื้นฐานในวิธีหรือแบบอย่างที่เรากระทำของบุคคล ซึ่งจะมีเรื่องของศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับความคิดของบุคคล เช่น ความถูกต้อง ความดี หรือความปรารถนา”

ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 412) กล่าวว่า “สิ่งที่บุคคลยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจและกำหนดการกระทำของตนเอง”

จากคำจำกัดความดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปเป็นคำจำกัดความค่านิยมของการวิจัยในครั้งนี้ว่า ค่านิยม หมายถึง สิ่งที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลนิยมยึดถือเป็นแนวทางแห่งพฤติกรรมที่พึงปรารถนา และปฏิบัติซ้ำๆ จนเป็นวิถีชีวิต

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาลักษณะภาษา อันสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมไทย

พรเพ็ญ (2533) ได้ศึกษาเพลงไทยสากล ในลักษณะภาษาและการสะท้อนวัฒนธรรมไทย ในงานวิจัยของพรเพ็ญพบว่า ลักษณะภาษาที่ปรากฏในเพลงไทยสากลอันสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของวัฒนธรรมและสังคมไทย มีดังนี้

1. ความยึดมั่นในศาสนาพุทธ
2. ลักษณะอุปนิสัยของคนไทย
3. สะท้อนค่านิยมของคนไทย
4. สะท้อนสภาพปัญหาของสังคมไทย

จากบทเพลงไทยสากลดังกล่าว สามารถสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบและลักษณะของภาษา ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ประการหนึ่งที่ผู้วิจัยมอง คือ ไม่ว่าจะเป็นเพลงไทยสากล หรือเพลงไทยลูกทุ่ง ต่างมีเนื้อหาใจความที่สะท้อนมาจากสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว ทั้งค่านิยมต่างๆ หรือสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมทั้งสิ้น